

Αριστερή βία: Μύθοι και Πραγματικότητα

Η αναφορά στο ΕΑΜ και στον ΕΛΑΣ προκαλεί αυτόματους συνειρμούς στον Άρη Βελουχιώτη και τους γενειοφόρους καπεταναίους που απαθανάτισε ο Σπύρος Μελετζής. Λιγότερο γνωστό είναι πως την οργανωτική ραχοκοκαλιά του ΕΑΜ αποτελούσαν συχνά απρόσωποι γραφειοκράτες, σαν τον Θόδωρο Ζέγγο (ψευδώνυμο Στάθης ή Τριαντάφυλλος) και τον Δημήτρη Ανδρεαδάκη. Ταχυδρομικός από τη Μαγνησία με θητεία στην Ακροναυπλία ο πρώτος, χρημάτισε γραμματέας της περιφερειακής επιτροπής Αργολιδοκορινθίας του ΚΚΕ το 1943-1944. Από την Περαχώρα Λουτρακίου ο δεύτερος, υπήρξε δεξί χέρι του Ζέγγου με περιοχή δικαιοδοσίας την Αργολίδα. Και οι δύο πρωταγωνίστησαν στο δράμα που παίχθηκε στη Βορειοανατολική Πελοπόννησο στη διάρκεια της Κατοχής.

Μέσα σε έναν χρόνο (Σεπτέμβριος 1943 – Σεπτέμβριος 1944) και σε δύο μόνο επαρχίες (Άργος και Ναυπλία) του σημερινού Νομού Αργολίδος, όπου διεξήγαγα λεπτομερή έρευνα, φονεύθηκαν πάνω από 650 άνθρωποι (σχεδόν το 2% του συνολικού αγροτικού πληθυσμού της περιοχής). Αντίστοιχα είναι τα μεγέθη στην Κορινθία και σε ορισμένες άλλες περιοχές της Πελοποννήσου και της υπόλοιπης Ελλάδας. Η φύση της βίας στην Αργολίδα (περίπου το 55% των θυμάτων φονεύθηκαν από το ΕΑΜ και το 45% από τους Γερμανούς και τα Τάγματα Ασφαλείας) πιστοποιεί την έκταση των κατοχικών συγκρούσεων που γρήγορα πήραν εμφύλιο χαρακτήρα. Οι αριθμοί αυτοί αναφέρονται σε δολοφονίες άμαχων Ελλήνων χωρικών, οι οποίοι άλλοτε είχαν κάποια σχέση με τις αντιμαχόμενες παρατάξεις και άλλοτε όχι, αλλά δεν ήταν μαχητές. Οι νεκροί στα πεδία μαχών της ίδιας περιοχής ήταν ελάχιστοι συγκριτικά. Η βία των Γερμανών μπορεί να μην προξενεί έκπληξη, αλλά πώς μπορεί να ερμηνευθεί το μέγεθος της βίας του ΕΑΜ;

Θέμα ταμπού

Τα παραπάνω στοιχεία, μέρος ευρύτερης έρευνάς μου για τον Εμφύλιο, εμπεριέχονται σε πρόσφατο συλλογικό τόμο (επιμ. Μαρκ Μαζάουερ, «Μετά τον πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογενείας, του έθνους και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960», Αλεξάνδρεια, 2003. Μόλις κυκλοφόρησε η αναθεωρημένη δεύτερη έκδοση χωρίς μεταφραστικά σφάλματα). Όπως είναι φυσικό, η αναφορά σε ένα θέμα ταμπού, όπως η αριστερή βία στη διάρκεια της Κατοχής, δεν θα μπορούσε να μην προκαλέσει κριτικές. Δυστυχώς όμως, αντί αυτές να συμβάλλουν στην προαγωγή ενός γόνιμου επιστημονικού διαλόγου, φαίνεται πως επιδιώκουν την προάσπιση μιας συγκεκριμένης ανάγνωσης του παρελθόντος ανεξάρτητα από τη σχέση της με την πραγματικότητα ... όταν δεν ξεφεύγουν από τα όρια της σοβαρότητας

παραληρώντας περί New Age (!) και κατάργησης του Διαφωτισμού. Αναλώνονται έτσι σε προσωπικές επιθέσεις (απ' όπου δεν απουσιάζει η εύκολη ειρωνεία) αμφισβητώντας την ίδια τη βάση των γεγονότων.

Αναφέρεται, λοιπόν, πως στηρίζω τα συμπεράσματά μου για την ύπαρξη, μορφή και έκταση της αριστερής βίας σε αναξιόπιστες πηγές, δηλαδή σε προφορικές μαρτυρίες ανθρώπων που συλλέχθηκαν πενήντα χρόνια μετά τα γεγονότα, σε δικογραφίες εφετείων που δίκάζαν αριστερούς και σε «ψυχανεμίσματα» Άγγλων συνδέσμων. Αφήνοντας κατά μέρος μεθοδολογικές συζητήσεις για το πώς αξιοποιούνται οι πηγές, θα περιοριστώ σε τρεις πηγές των οποίων η αξιοπιστία δεν μπορεί να αμφισβητηθεί.

1. Πηγή πρώτη, ο διοικητής του 6ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ, ταγματάρχης Μανόλης Βαζαίος, ο οποίος στα απομνημονεύματά του αναφέρεται εκτενώς στις «υπερβασίες», όπως τις ονομάζει. Περιγράφει πως πληροφορήθηκε κάποτε πως ο Ζέγγος επρόκειτο να εκτελέσει ως αντιδραστικούς «ένα ποσοστό 5-10% των κατοίκων κάθε χωριού» της περιοχής για να εξουδετερώσει την παρουσιαζόμενη «αντίδραση». Όταν διαμαρτυρήθηκε, ο Ζέγγος του απάντησε: «Συναγωνιστή αρχηγέ, φύλαξε το κεφάλι σου και μην αναμειγνύεσαι εις αλλότρια καθήκοντα». Όπως είναι γνωστό, το ΚΚΕ διέκρινε ανάμεσα σε «προδότες» (συνεργάτες των Γερμανών) και «αντιδραστικούς», όσους δηλαδή δεν ήταν (ή κατηγορούνταν πως δεν ήταν) μαζί του.

2. Πηγή δεύτερη, που δεν αφήνει αμφιβολία ως προς την έκταση και αυθαιρεσία της βίας, εσωτερική έκθεση στο Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ που υπέβαλε στις 15 Μαρτίου του 1946 κομματικό στέλεχος (βρίσκεται στο αρχείο του ΚΚΕ, στα ΑΣΚΙ): «Άλλη υπόθεση... είναι οι εκτελέσεις της Αργολιδοκορινθίας. Ο γραμματέας της Π.Ε. Κορίνθου δηλώνει υπεύθυνα... ότι απ' τη μελέτη που έχει κάνει μέχρι τώρα, διαπιστώνει ότι έγιναν πάνου από 1.200 εκτελέσεις ανθρώπων, που εμείς σήμερα δεν μπορούμε με κανένα στοιχείο να δικαιολογήσουμε. Εκτελέστηκε γραμματέας Κ.Ο. χωριού, γιατί υποστήριζε με επιμονή πως στο χωριό του δεν έχει αντίδραση για κόψιμο, η οποία κατά τον Σέγγο έπρεπε απαραίτητα να υπάρχει σε ποσοστό 10-15% σε όλο το χωριό» (έμφαση και ορθογραφία του πρωτοτύπου). Για να γίνει κατανοητό το μέγεθος της βίας αυτής, αρκεί να σημειωθεί πως, σύμφωνα με (αριστερή) έκθεση, το σύνολο των φόνων που διαπράχθηκαν από δεξιές παρακρατικές ομάδες την περίοδο από 12-2-45 έως 31-3-1946 σε ολόκληρη την χώρα ανέρχονται σε 1.289, όσα περίπου ήταν μόνο τα θύματα του ΕΑΜ στην Αργολιδοκορινθία.

Μπροστά στη γενική κατακραυγή, το ΚΚΕ αναγκάστηκε τελικά, τον Οκτώβριο του 1944, να διαγράψει τον Ζέγγο. Η διαγραφή αυτή ήταν για «τα μάτια του κόσμου», καθώς ο Ζέγγος φαίνεται πως επανεντάχθηκε στον

κομματικό μηχανισμό με παρέμβαση του Βελουχιώτη, για να καταλήξει τελικά πολιτικός πρόσφυγας στην Πολωνία. Ο Ανδρεαδάκης εντάχθηκε στον Δημοκρατικό Στρατό και σκοτώθηκε στο «δεύτερο αντάρτικο». Το σκεπτικό της διαγραφής έχει ενδιαφέρον, καθώς αναφέρεται σε «εγκληματική διαστρέβλωση της κομματικής γραμμής... Χρησιμοποίησε [ο Ζέγγος] εναντίον πολιτών μέθοδες που δεν έχουν καμία σχέση με την κομματική ηθική και συμπεριφορά και προξένησε ζημιά στο κόμμα». Φαίνεται δηλαδή καθαρά, πως το ΚΚΕ απέρριπτε, τότε, ερμηνείες της βίας αυτής ως απλό απότοκο του πολέμου («πόλεμος ήταν, έτσι γίνεται στον πόλεμο»), τις οποίες παραδόξως κάποιοι υιοθετούν σήμερα.

3. Πηγή τρίτη, που δείχνει πως δεν έχουμε να κάνουμε με μεμονωμένα τοπικά γεγονότα, άλλη μια εσωτερική έκθεση του ΚΚΕ (συντάχθηκε από τον Πολύβιο Ισαριώτη και βρίσκεται επίσης στο αρχείο του ΚΚΕ). Αναφέρεται, πως «η θέση «αντιδραστικοί» που έπρεπε να ξεπατωθούν», επιβλήθηκε από την κομματική ηγεσία σε ολόκληρη την Πελοπόννησο ήδη από τον Δεκέμβριο του 1943 (προτού, δηλαδή, σχηματιστούν τα Τάγματα Ασφαλείας στην περιοχή).

Στελέχη σαν τον Ζέγγο έδρασαν σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, συνήθως με την κάλυψη και ενθάρρυνση του κόμματος. Ο Μιχάλης Ντούσιας, ΕΑΜικό στέλεχος στον Νομό Πρέβεζας, αναφέρει για παράδειγμα την περίπτωση του «Ροβεσπιέρου» (Ανδρέα Φιλίππου), στελέχους του ΚΚΕ στο Ξηρόμερο Αιτωλοακαρνανίας, την πολιτεία του οποίου χαρακτηρίζει «αυθαίρετη τρομοκρατική δράση» εμφορούμενη από τη λογική ότι «όποιος δεν ήταν δικός μας, ήταν εχθρός μας». Πρόσφατες έρευνες έχουν τεκμηριώσει αντίστοιχες πρακτικές στη Μακεδονία και αλλού.

Επανάσταση, εκκαθαρίσεις και «πράσινα άλογα»
Θα μπορούσα να παραθέσω πολύ περισσότερες «αξιόπιστες» πηγές, αλλά αυτές αρκούν για να διαφανεί η ποιότητα της κριτικής περί πηγών. Σε γενικές γραμμές, οι πηγές τεκμηριώνουν μια λογική γενικών εκκαθαρίσεων που δεν μπορεί να φορτωθεί απλά στις πλάτες των Γερμανών. Άλλωστε, στη Γαλλία και την Ιταλία, οι Γερμανοί διέπραξαν αντίστοιχες θηριωδίες, εκεί όμως οι αντιστασιακές οργανώσεις δεν απάντησαν με μαζικές σφαγές αμάχων. Αντίθετα, ένα ερμηνευτικό στοιχείο (ανάμεσα σε άλλα) που δεν μπορεί να αγνοηθεί, είναι οι στόχοι του ΚΚΕ, ενός κόμματος με λενινιστική παράδοση και σταλινική πρακτική. Όπως έλεγε χαρακτηριστικά ο εκ των τότε ηγετών του Γιάννης Ιωαννίδης, αναφερόμενος στους «αντιδραστικούς» των πόλεων, «εμείς θα τους εξουδετερώναμε, γιατί κάναμε επανάσταση και η επανάσταση δεν ξέρει άλλα. Τα άλλα είναι πράσινα άλογα».

Νοσηρή νοοτροπία

Είναι θλιβερό (και ενδεικτικό μιας πραγματικά νοσηρής νοοτροπίας), πως εξήντα χρόνια μετά τα γεγονότα αυτά έχουμε φθάσει να αμφισβητούμε, να δικαιολογούμε ή ακόμα και να υπερασπιζόμαστε πράγματα και καταστάσεις που ακόμα και το ΚΚΕ του 1945 χαρακτήριζε «εγκληματική διαστρέβλωση της κομματικής γραμμής» και δεχόταν πως «δεν μπορούμε με κανένα στοιχείο να δικαιολογήσουμε».

*Ο Στάθης Καλόβας είναι καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Yale